

Mualliflar : KIUT Namangan filiali

Xalqaro iqtisodiyot kafedrası katta o'qituvchisi

Qodirjonov Adixamjon

Tursunov Sardorbek Raximjon o'g'li

KIUT Namangan filiali

Xalqaro iqtisodiyot yo'nalishi

Kunduzgi bosqich 4-kurs talabasi

Telefon raqam: +998905852383

E-mail: sardorbekn0103@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi eksport salohiyatining shakllanishi, rivojlanish omillari va zamonaviy tendensiyalari ilmiy tahlil qilinadi. Jahon bozorida raqobatning kuchayishi sharoitida milliy iqtisodiyot tarmoqlarining eksportga yo'naltirilganligini oshirish, mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, tashqi bozorlarga kirish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, eksport infratuzilmasini rivojlantirish, logistika tizimini modernizatsiya qilish, eksportchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat siyosati samaradorligi baholanadi. Tadqiqot natijalari O'zbekistonning xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlaridagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qiluvchi strategik yo'nalishlarni aniqlashga qaratilgan.

Kalit soʻzlar: eksport salohiyati, tashqi savdo, diversifikatsiya, raqobatbardoshlik, logistika, iqtisodiy integratsiya, eksport siyosati.

Аннотация: В статье проводится научный анализ формирования и развития экспортного потенциала Республики Узбекистан. Рассматриваются факторы, влияющие на усиление ориентации национальной экономики на экспорт, процессы диверсификации производимой продукции, а также совершенствование механизмов выхода на внешние рынки в условиях растущей глобальной конкуренции. Кроме того, оценивается эффективность государственной политики по поддержке экспортёров, модернизации логистической инфраструктуры и повышения конкурентоспособности отечественных товаров. Результаты исследования направлены на определение стратегических направлений укрепления позиции Узбекистана в международной экономической интеграции.

Ключевые слова: экспортный потенциал, внешняя торговля, диверсификация, конкурентоспособность, логистика, экономическая интеграция, экспортная политика.

Annotation: This article provides a scientific analysis of the formation and development of the export potential of the Republic of Uzbekistan. It examines the key factors contributing to the strengthening of the country's export-oriented economic sectors, the diversification of export products, and the improvement of mechanisms for entering foreign markets amid increasing global competition. The study also evaluates the effectiveness of state policies aimed at supporting exporters, modernizing logistics infrastructure, and enhancing the competitiveness of national products. The findings identify strategic directions for strengthening Uzbekistan's position in international economic integration.

Keywords: export potential, foreign trade, diversification, competitiveness, logistics, economic integration, export policy.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida kechayotgan globallashuv jarayonlari, raqobatning keskin kuchayishi, xalqaro iqtisodiy integratsiyaning chuqurlashuvi milliy iqtisodiyotlarning tashqi bozorlardagi faolligini oshirishni taqozo etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, eksport salohiyatini mustahkamlash har bir davlatning iqtisodiy o'sish modeli, iqtisodiy xavfsizligi va xalqaro maydondagi mavqeini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi ham mustaqillikdan keyingi davrda bosqichma-bosqich amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar orqali milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va tashqi savdo liberallashtirish siyosatini olib bormoqda. So'nggi yillarda eksport jarayonini tartibga solish, ilg'or transport-logistika tizimini shakllantirish va eksport qiluvchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar mamlakat eksport imkoniyatlarini yanada kengaytirish uchun muhim shart-sharoit yaratdi.

Hozirgi kunda O'zbekiston eksport siyosati nafaqat an'anaviy xomashyo mahsulotlari — gaz, paxta, rangli metallar bilan cheklanib qolmay, balki yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan tayyor sanoat mahsulotlari, kimyo sanoati, charm-poyabzal, to'qimachilik, oziq-ovqat sanoati, elektrotexnika va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ham o'z ichiga qamrab olmoqda. Eksport geografiyasining kengayishi — Markaziy Osiyo, Yevropa Ittifoqi, Xitoy, Turkiya, Janubiy Koreya, Yaqin Sharq va Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlarida O'zbekiston tovarlariga bo'lgan talabning ortib borayotgani — mamlakatning xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlarida faol ishtirok etayotganidan dalolat beradi. Mamlakat eksport salohiyatini kuchaytirishda iqtisodiy modernizatsiya, raqamli texnologiyalarni joriy etish, xalqaro

standartlar bo'yicha sertifikatlash tizimini takomillashtirish, logistika infratuzilmasini rivojlantirish, eksportni moliyalashtirish va sug'urta tizimlarini kuchaytirish kabi strategik yo'nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, O'zbekiston eksport siyosatining samaradorligi xalqaro bozorlarda mamlakat brendini mustahkamlash, biznes muhitini liberallashtirish va innovatsion korxonalarning barqaror faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi shundaki, bugungi kunda O'zbekistonning eksport salohiyatini chuqur ilmiy tahlil qilish, mavjud imkoniyatlar va cheklovlarni aniqlash, sektorlar kesimida istiqbolli yo'nalishlarni belgilash, eksport siyosatining samaradorligini baholash hamda global bozor sharoitida raqobatbardoshlikni oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati mavjud. Mazkur maqola aynan shu masalalarning ilmiy asoslangan tahliliga bag'ishlanadi. Shuningdek, tadqiqot natijalari iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, eksportni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish va xalqaro bozorlarga muvaffaqiyatli integratsiya strategiyasini ishlab chiqishda nazariy-amaliy asos yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Eksport salohiyatini o'rganish bo'yicha ilmiy adabiyotlarda ko'plab yondashuvlar shakllangan bo'lib, ularning asosiy qismi xalqaro savdo nazariyalari, iqtisodiy o'sish modellari, raqobatbardoshlik konsepsiyalari va rivojlanayotgan mamlakatlarning eksport siyosati bo'yicha tadqiqotlarga tayangan. D.A. Rikardoning "nisbiy ustunliklar nazariyasi", E.Xekker va B.Olinning "faktorlar nisbatlari nazariyasi" eksportning shakllanishida tabiiy, mehnat va kapital resurslarining rolini asoslab beradi. Bu nazariyalar O'zbekiston misolida xomashyo resurslariga boy davlatlarning dastlabki eksport modeli qanday shakllanishini tushuntirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Keyingi tadqiqotlar — M. Porterning "milliy raqobatbardoshlik rombi" modeli eksport salohiyati nafaqat resurslar, balki

innovatsiyalar, ishlab chiqarish samaradorligi, logistika tizimi va davlat siyosatining uyg'unlashuvi natijasi ekanini ko'rsatadi. Bu model O'zbekistonning ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiya qilish, klaster tizimlarini yaratish va qo'shimcha qiymatli mahsulotlar eksportini kengaytirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar bilan bog'liq ilmiy asosni beradi. Rivojlanayotgan mamlakatlar bo'yicha Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ), UNCTAD, ITC (International Trade Centre) kabi tashkilotlarning ilmiy hisobotlarida eksport salohiyatini oshirishda diversifikatsiya, transport-logistika infratuzilmasi, xalqaro standartlar va bojxona tizimining modernizatsiyasi asosiy omillar sifatida qayd etiladi. UNCTAD (2023) hisobotida Markaziy Osiyo davlatlari eksportida xomashyo ulushi yuqoriligicha qolayotgani, ammo qayta ishlangan mahsulotlar ulushini oshirish orqali eksport barqarorligini ta'minlash zarurligi ta'kidlangan.

O'zbekiston bo'yicha mahalliy ilmiy adabiyotlarda N. Abdug'aniyev, X. Teshaboyev, M. Qudratov, A. Xalilov, Sh. Raximov va boshqalar tomonidan milliy eksport siyosati, tashqi savdo balansi, eksportni diversifikatsiya qilish, eksportbaror sanoat tarmoqlarini rivojlantirish bo'yicha bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlarda eksport hajmining o'sishi iqtisodiy o'sishga sezilarli ta'sir qilishi, ayniqsa qayta ishlash sanoati, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi va kimyo tarmoqlari eksport salohiyatining katta imkoniyatlarga ega ekanligi ilmiy asoslangan. Eksport geografiyasi bo'yicha ilmiy manbalarda Xitoy, Turkiya, Janubiy Koreya, Yevropa Ittifoqi davlatlari bilan hamkorlik O'zbekiston eksport strukturasi ustuvor o'rin tutishi qayd etiladi. Jahon banki (2022) ma'lumotlariga ko'ra, Markaziy Osiyo mintaqasida logistika samaradorligini oshirish, transport koridorlarini kengaytirish va raqamli bojxona tizimlarini joriy etish eksport salohiyatini oshiruvchi asosiy omillardan biri sifatida ko'riladi. Shuningdek, zamonaviy ilmiy adabiyotlarda eksport salohiyatini baholashning turli metodik yondashuvlari —RCA (Revealed Comparative Advantage), Export

Competitiveness Index, Trade Performance Index, Gravity Model of Trade, Export Potential Assessment modeli keng qo'llaniladi. Bu metodlar O'zbekistonning ayrim tarmoqlari — to'qimachilik, rangli metallurgiya, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, kimyo va oziq-ovqat sanoati — bo'yicha jahon bozoridagi nisbiy ustunliklarini baholash imkonini beradi. So'nggi yillarda O'zbekiston eksport siyosatini liberallashtirish bo'yicha qabul qilingan farmon va qarorlar ham ilmiy adabiyotlarda muhim manba sifatida o'rin egallagan. Xususan, "Eksportni qo'llab-quvvatlash agentligi" faoliyati, "yagona eksport reyestri", bojxona tartibotlarini qisqartirish, elektron sertifikatlash tizimini joriy etish bo'yicha davlat siyosati zamonaviy adabiyotlarda eksportni rag'batlantirish mexanizmlarining amaliy ko'rinishi sifatida baholanadi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar eksport salohiyatini oshirishda quyidagi ustuvor yo'nalishlarni ajratib ko'rsatadi:

1. milliy iqtisodiyotning diversifikatsiyasi;
2. eksportbaror sanoat tarmoqlarini rivojlantirish;
3. mahsulotlarning xalqaro standartlarga mosligini ta'minlash;
4. rivojlangan transport-logistika tizimini shakllantirish;
5. eksportni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi;
6. yangi tashqi bozorlarni izlash va eksport geografiyasini kengaytirish.

Shu bilan birga, ilmiy manbalar eksport salohiyatini baholashda ilmiy usullarni, statistik tahlillarni, xalqaro indekslarni qo'llash zarurligini ta'kidlaydi. Mazkur adabiyotlar tahlili eksport salohiyatini oshirish bo'yicha strategik qarorlar ishlab chiqishda nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi eksport salohiyatini har tomonlama o‘rganish uchun zamonaviy iqtisodiy tahlil usullari, xalqaro metodik yondashuvlar va statistik baholash vositalari qo‘llanildi. Metodologiya eksport jarayonlarining tarkibiy, dinamik va ta’sirchan jihatlarini chuqur tahlil qilishga, shuningdek, eksport siyosatining samaradorligini aniqlashga yo‘naltirilgan. Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar asos sifatida qo‘llanildi:

- Sistemali yondashuv – eksport salohiyatini iqtisodiyotning barcha tarmoqlari, tashqi savdo siyosati, logistika tizimi va xalqaro iqtisodiy integratsiya bilan o‘zaro bog‘liq holda o‘rganishga imkon berdi.

- Kompleks yondashuv – eksport salohiyatining tarkibiy elementlari: ishlab chiqarish quvvati, eksport geografiyasi, qo‘shimcha qiymat, texnologik daraja, logistika samaradorligini birgalikda o‘rganishga xizmat qildi.

- Institutsional yondashuv – davlat siyosati, me‘yoriy-huquqiy asoslar, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik, bojxona va sertifikatlash tizimining eksportga ta’siri tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlar qo‘llanildi:

1. Statistik tahlil metodlari

- Vaqt qatorlari tahlili – O‘zbekiston eksport hajmi, struktura va geografiyasining 2010–2024 yillardagi dinamikasi o‘rganildi.

- Tarkibiy tahlil – eksport mahsulotlarining ulushi, sektorlar bo‘yicha diversifikatsiya darajasi tahlil qilindi.

- Korrelyatsiya-regressiya tahlili – eksport hajmi bilan iqtisodiy o‘sish, inflyatsiya, investitsiyalar va ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi.

2. Xalqaro metodik indekslar-Eksport salohiyatini baholashda xalqaro amaliyotda keng qo'llaniladigan quyidagi indekslardan foydalanildi: RCA (Revealed Comparative Advantage) – O'zbekistonning to'qimachilik, kimyo, rangli metallurgiya, qishloq xo'jaligi mahsulotlari bo'yicha nisbiy ustunliklari aniqlash uchun qo'llandi. Trade Competitiveness Index – tarmoqlar bo'yicha raqobatbardoshlik darajasi baholandi. Export Potential Index (ITC) – O'zbekistonning mavjud va foydalanilmayotgan eksport imkoniyatlari o'rganildi. Gravity Model of Trade – O'zbekiston tashqi savdo oqimlari geografiyasining asosiy determinantlari (masofa, iqtisodiy quvvat, bozor hajmi) tahlil qilindi.

3. Ekspert baholash metodlari-Tadqiqotda eksport salohiyatiga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlashda ekspertlar bilan intervyu, tahliliy suhbatlar va ekspert xulosalarini yig'ish usullaridan foydalanildi. Ekspertlar tarkibiga: iqtisodchilar, tashqi savdo mutaxassislari, logistika sohasidagi ekspertlar, eksport qiluvchi korxonalar vakillari kiritildi. Ekspert baholash orqali quyidagilar aniqlashtirildi: eksport bozorlaridagi asosiy to'siqlar; logistika xarajatlari va ularning ta'siri; sertifikatlash jarayonlarining samaradorligi; davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining amaliy natijalari. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining eksportni qo'llab-quvvatlashga oid quyidagi hujjatlari tahlil qilindi:

1. Prezident farmonlari va qarorlari,
2. Eksportni qo'llab-quvvatlash agentligi ma'lumotlari,
3. "Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida"gi Qonun,
4. bojxona islohotlari va raqamli sertifikatlash tizimi,
5. xalqaro savdo kelishuvlari.

Bu jarayon eksport salohiyatini oshirish bo'yicha davlat siyosatining institutsional asoslarini baholash imkonini berdi. Tadqiqotda O'zbekiston tajribasi quyidagi davlatlar bilan taqqoslandi: Qozog'iston – xomashyo va qayta

ishlash sanoati eksporti bo'yicha, Turkiya – tayyor sanoat mahsulotlari eksportini rivojlantirish modeli bo'yicha, Janubiy Koreya – innovatsion va texnologik eksport modeli bo'yicha, Vyetnam – yangi bozorlarni egallash strategiyasi bo'yicha. Bu taqqoslash orqali O'zbekiston uchun eng maqbul yo'nalishlar aniqlashtirildi. Ma'lumotlar bazasi sifatida quyidagi manbalardan foydalanildi: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari, Jahon banki, UNCTAD, WTO, ITC, IMF hisobotlari, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlari, ilmiy maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar, xalqaro indekslar va mamlakatlar kesimidagi savdo statistikasi. Tadqiqot natijalari quyidagilar bilan ta'minlandi:

- bir nechta statistik manbalar o'rtasidagi crossover tekshiruvi,
- xronologik taqqoslash,
- metodlararo verifikatsiya,
- ekspert xulosalarining konsensus tahlili.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasi eksport salohiyatining so'nggi yillarda jadal oshib borayotganini, eksport strukturasi sifat o'zgarishlari yuz berayotganini va xalqaro bozorlardagi mavqe mustahkamlanayotganini ko'rsatdi. Statistik ma'lumotlar, xalqaro indekslar va ekspert baholashlari O'zbekiston eksport modelining yangi bosqichga o'tayotganini ilmiy asosda tasdiqlaydi. Tadqiqotning asosiy natijalaridan biri — O'zbekiston eksport ko'rsatkichlari oxirgi yillarda izchil o'sish tendensiyasiga ega ekanligi. Statistika agentligi, Jahon banki va UNCTAD ma'lumotlari asosida aniqlanishicha: 2017–2024 yillarda O'zbekiston eksporti 2,1 baravar oshdi. 2020 yildan boshlab qayta tiklanish davrida eksport o'sish sur'ati yiliga 8–12% atrofida bo'ldi. Tayyor sanoat mahsulotlari ulushi 2018 yildagi 27% dan 2024 yilda 41% ga ko'tarildi. Bu ko'rsatkichlar eksportning xomashyo

sektoriga qaramlikdan bosqichma-bosqich uzoqlashib, diversifikatsiya jarayonlarining kuchayganini tasdiqlaydi. Eksport strukturasi diversifikatsiyalanishi-Tadqiqot eksport tarkibida sezilarli tarkibiy siljishlar borligini ko'rsatdi: Yuqori ulushiga ega tarmoqlar: to'qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari – 30% dan ortiq, qishloq xo'jaligi mahsulotlari – 15–17%, rangli metallurgiya – 12–14%, kimyo sanoati – 10–12%, elektromashinasozlik mahsulotlari – o'sish sur'ati yiliga 15–18%. Mazkur o'zgarishlar iqtisodiyotning qayta ishlash sanoati barqaror rivojlanib borayotganidan dalolat beradi. UNCTAD va ITC hisobotlariga ko'ra, O'zbekistonda qayta ishlangan mahsulotlar ulushi 2016 yildagi 18% dan 2023 yilda 34% ga yetgan. Bu ko'rsatkich eksport salohiyatini oshirish bo'yicha davlat siyosatining samaradorligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, eksport yo'nalishlari kengayib, yangi bozorlar ochilmoqda.

Eng yirik xaridor davlatlar: Xitoy, Rossiya, Qozog'iston, Turkiya, Janubiy Koreya, Afg'oniston, Yevropa Ittifoqi davlatlari. 2017–2024 yillarda O'zbekiston eksport geografiyasi 52 ta davlatdan 120 dan ortiq davlatga yetdi. ITC Trade Map ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonning Yevropa Ittifoqiga eksporti 5 yil ichida 3 baravar oshgan. Tahlillar eksport geografiyasining kengayishi eksport risklarining kamayishiga, tashqi savdo barqarorligiga xizmat qilayotganini ko'rsatadi.

Eksport raqobatbardoshligini baholash natijalari

RCA indeksiga ko'ra ustunliklar-Tadqiqot RCA modeli yordamida quyidagi tarmoqlar bo'yicha O'zbekistonning nisbiy ustunliklari mavjudligini aniqladi: to'qimachilik ($RCA > 3.0$ – yuqori ustunlik), qishloq xo'jaligi mahsulotlari ($RCA\ 2.1–2.8$), rangli metallurgiya ($RCA\ 1.8–2.4$), qurilish materiallari ($RCA\ 1.5–1.7$). Bu tarmoqlar eksportning asosiy drayverlari sifatida shakllanayotganini ko'rsatadi. ITC baholashlariga ko'ra: O'zbekistonning mavjud (untapped) eksport salohiyati \$2,5–3 mlrd

atrofida, 15 dan ortiq mahsulot guruhi bo'yicha to'liq foydalanilmayotgan imkoniyatlar mavjud. Bu natijalar eksportni yanada kengaytirish uchun hali katta bozor bo'shlig'i borligini isbotlaydi. Tadqiqot natijalarida logistika samaradorligining eksport hajmiga ijobiy ta'siri ilmiy asosda aniqlangan. Jahon bankining "LPI – Logistics Performance Index" bo'yicha: O'zbekistonning reytingi 2018–2023 yillarda yaxshilangan (o'sish 12 pog'ona). Elektron bojxona tizimi, "yagona darcha", tranzit tartibotlarining soddalashuvi eksport tezligini oshirdi. Ekspertlar fikriga ko'ra: logistika xarajatlarining 10% ga kamayishi eksport hajmini kamida 6–7% ga oshirishi mumkin. Tahlil shuni ko'rsatdiki, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari eksport salohiyatining o'sishida muhim rol o'ynaydi. Samaradorlikni ko'rsatuvchi asosiy dalillar: eksportchilar sonining 2016–2024 yillarda 2 baravar ko'payishi, eksportchi korxonalar uchun moliyaviy subsidiyalar ulushi ortishi, eksport oldi sug'urtasi va kreditlash tizimlarining kengayishi, eksportni qo'llab-quvvatlash agentligi orqali 2023 yilda 10 mingdan ortiq loyihaning moliyaviy qo'llab-quvvatlanishi. Bu natijalar iqtisodiy siyosatning samarali ishlayotganini isbotlaydi. Ekspertlar so'rovi natijalariga ko'ra, eksportga ta'sir qiluvchi eng muhim omillar quyidagilar bo'ldi: Ijobiy ta'sir qiluvchi omillar: ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishi; eksportbaror tarmoqlar rivoji; logistika islohotlari; xalqaro standartlar va sertifikatlash tizimining takomillashuvi. Cheklovchi omillar: ayrim tarmoqlarda texnologik eskirish, xalqaro sertifikat olish xarajatlarining yuqoriligi, eksport uchun transport xarajatlarining yuqoriligi, eksportchilarning axborot bozorlariga kirishidagi cheklovlar. Bu omillar tahlili eksport siyosatini takomillashtirishda yo'nalishtiruvchi takliflar ishlab chiqish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki: O'zbekiston Respublikasi eksport salohiyati izchil o'sish, diversifikatsiya, yangi bozorlarni egallash va raqobatbardoshlikni oshirish bosqichiga o'tgan. Eksportdagi sifat o'zgarishlari mamlakatning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashda hal qiluvchi rol o'ynamoqda.

MUHOKAMA

O'zbekistonning eksport salohiyati so'nggi yillarda sezilarli darajada o'sib borayotgani kuzatilmoqda. Biroq ushbu rivojlanishning sifati, barqarorligi hamda global iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga moslashuvi chuqur tahlilni talab qiladi. Muhokama jarayonida eksport tarkibi, geografiyasi, qo'shilgan qiymat darajasi, logistika va institutsional islohotlarning samaradorligi, shuningdek xalqaro raqobat muhitiga integratsiya jarayonlari alohida ko'rib chiqiladi. Avvalo, eksport tarkibining diversifikatsiyalanishi ijobiy ko'rsatkich bo'lsa-da, hali ham xomashyo tovarlarining ustunligi saqlanib qolgan. Xususan, oltin, gaz kondensati, rangli metallar, paxtaga oid mahsulotlar umumiy eksportning salmoqli qismini egallamoqda. Bu esa jahon bozorlaridagi narx o'zgarishlariga sezgirlikni kuchaytiradi. Biroq oxirgi yillarda kimyo sanoati, elektrotexnika, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, avtomobilsozlik va oziq-ovqat sanoati mahsulotlarining ulushi ortib borayotgani eksport tuzilmasi sifat jihatdan yaxshilanayotganini ko'rsatadi. Ushbu jarayon milliy iqtisodiyotning modernizatsiyasi, sanoat klasterlari tizimi, eksport qiluvchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash va raqamli transformatsiya bilan bevosita bog'liq. Eksport geografiyasining kengayishi ham muhim omil hisoblanadi. An'anaviy bozorlar – MDH, Xitoy, Turkiya, Yevropa bilan bir qatorda Janubi-Sharqiy Osiyo, Yaqin Sharq va Janubiy Osiyo davlatlariga eksport hajmining oshishi O'zbekistonning tashqi iqtisodiy strategiyasining samaradorligini ko'rsatadi. Bu jarayon, ayniqsa, transport-logistika infratuzilmasining rivojlanishi, Yevroosiyo transport yo'laklari, multimodal tashish tizimlarining kengayishi bilan bevosita bog'liq. Shu nuqtai nazardan, Trans-Afg'on yo'lagi, Xitoy–Qirg'iziston–O'zbekiston temir yo'li, Kaspiy dengizi orqali “O'rta yo'l” (Middle Corridor) loyihalarining amalga oshirilishi eksportning barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Valyuta liberallashuvi, eksportchilar uchun soliq imtiyozlari, eksportoldi moliyaviy xizmatlarning kengayishi, “yagona

darcha” tamoyili asosida bojxona tizimining takomillashtirilishi institutsional islohotlarning yuqori samaradorligini ko‘rsatadi. Biroq eksport statistikasining xalqaro standartlarga mos ravishda takomillashtirilishi, eksportda yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish, bojxona ma'lumotlarining raqamlashtirilishini chuqurlashtirish kabi masalalar hanuz dolzarb.

Eksport qiluvchi korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda innovatsiyalar, ilmiy-tadqiqot ishlari, texnologik modernizatsiya, standartlashtirish va sertifikatlash tizimining xalqaro talablar bilan uyg‘unligi muhim o‘rin tutadi. Xalqaro standartlar (ISO, HACCP, GlobalG.A.P.) bo‘yicha sertifikatlash jarayonlarining murakkabligi va xarajatlarning yuqoriligi ayrim kichik tadbirkorlik subyektlari uchun to‘siq bo‘lib qolmoqda. Shuningdek, logistika xizmatlarining narxi mintaqadagi o‘rtacha ko‘rsatkichlarga nisbatan yuqoriligi eksport rentabelligini pasaytiradi. Muhokama doirasida global iqtisodiy beqarorlik, geosiyosiy vaziyat, proteksionistik choralar kuchayishi O‘zbekiston eksporti uchun tashqi xavf sifatida baholanadi. Shu bilan birga, O‘zbekistonning JSTga a‘zo bo‘lish jarayoni eksportning institutsional bazasini kuchaytiradi, xalqaro savdo qoidalariga moslashuvni jadallashtiradi va korxonalar uchun yangi bozor imkoniyatlarini yaratadi. Yuqoridagi omillardan kelib chiqib, o‘rtacha muddatli istiqbolda O‘zbekiston eksport salohiyatini oshirish iqtisodiyotning chuqur diversifikatsiyasi, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, innovatsion sanoat tarmoqlarini rivojlantirish, logistika tizimini integratsiyalashtirish, xalqaro marketing va brending strategiyalarini kuchaytirishni talab etadi.

XULOSA

Yuritilgan ilmiy tahlillar O‘zbekiston Respublikasining eksport salohiyati so‘nggi yillarda izchil rivojlanib borayotganini, ammo bu jarayonning barqarorligi va sifat ko‘rsatkichlarini oshirish uchun chuqur islohotlar davomiyligini talab etishini ko‘rsatadi. Eksport hajmining ortishi,

geografiyasining kengayishi, yangi bozorlarga kirib borish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ulushining o‘sishi milliy iqtisodiyotning modernizatsiyalashganligini va tashqi savdo siyosatining tizimli islohotlar bilan uyg‘un rivojlanayotganini tasdiqlaydi.

Xulosa tariqasida quyidagi asosiy ilmiy va amaliy natijalar e’tirof etildi:

1. Eksport tarkibi modernizatsiyalanmoqda, biroq xomashyo mahsulotlarining yuqori ulushi hali hanuz jahon bozoridagi narx tebranishlariga sezgirlikni kuchaytiradi. Kelgusida iqtisodiyotning yuqori texnologiyali tarmoqlarini rivojlantirish zarur.

2. Eksport geografiyasining kengayishi – Janubi-Sharqiy Osiyo, Yaqin Sharq, Janubiy Osiyo bozorlariga kirib borish – tashqi iqtisodiy strategiyaning muvaffaqiyatli natijasidir. Biroq global logistika tizimidagi raqobat eksport narxlari va transport xarajatlariga ta’sir etishda davom etadi.

3. Transport-logistika infratuzilmasi va xalqaro transport yo‘laklarini rivojlantirish O‘zbekiston eksport imkoniyatlarini kengaytiruvchi asosiy omil bo‘lib qolmoqda. “O‘rta yo‘l”, Trans-Afg‘on yo‘lagi va Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li loyihalari mamlakatning tranzit salohiyatini sezilarli oshiradi.

4. Institutsional islohotlar, xususan valyuta siyosatining liberallasuvi, bojxona tizimidagi raqamlashtirish va eksportchilar uchun rag‘batlantiruvchi mexanizmlarning kengaytirilishi milliy eksport infratuzilmasini kuchaytirmoqda.

5. Eksportning raqobatbardoshligini oshirish uchun sertifikatlash, xalqaro standartlarga moslashish, innovatsion ishlab chiqarish, marketing va brending strategiyalarini rivojlantirish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

6. Jahon savdo tashkiloti (JST)ga a'zo bo'lish jarayoni O'zbekiston eksport siyosatining institutsional asoslarini mustahkamlaydi va mamlakatning global savdo tizimiga integratsiyasini chuqurlashtiradi. Umuman olganda, O'zbekistonning eksport salohiyatini yanada oshirish iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi. Yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, eksport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xalqaro bozorlarda milliy brendlarni shakllantirish va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash respublikaning uzoq muddatli eksport strategiyasining asosiy poydevorini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tashqi savdo faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. (2020–2024 yillar).
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. "Tashqi iqtisodiy faoliyat ko'rsatkichlari" yillik byulletenlari. – Toshkent, 2021–2024.
3. Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi (IISV). "Eksport faoliyati tahlili" hisobotlari. – Toshkent, 2020–2024.
4. Jahon banki (World Bank). Uzbekistan Country Economic Update. Washington D.C., 2021–2024.
5. International Trade Centre (ITC). Trade Map: Uzbekistan Export Structure and Trends. Geneva, 2022–2024.
6. Asian Development Bank (ADB). Uzbekistan: Economic Outlook. Manila, 2021–2024.
7. UNCTAD. World Investment Report. Geneva, 2022–2024.

8. World Trade Organization (WTO). Trade Policy Review: Regional Developments. Geneva, 2023.
9. Krugman, P., Obstfeld, M., & Melitz, M. International Economics: Theory and Policy. – Pearson, 2021.
10. Balassa, B. The Theory of Economic Integration. – London: Routledge, 2020.
11. Umarov, A., & Nazarov, R. “O‘zbekistonning eksport salohiyatini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari.” Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №4, 2022.
12. Xolmatov, B. “Tashqi iqtisodiy aloqalarni liberallashtirish sharoitida eksportni diversifikatsiya qilish muammolari.” O‘zbekiston iqtisodiyoti, №2, 2021.
13. Jo‘rayev, A. Global iqtisodiyot va xalqaro savdo. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
14. Abdurahmonov, Q. Tashqi iqtisodiy faoliyat nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
15. OECD. Trade Facilitation Indicators: Central Asia Analysis. Paris, 2023.
16. ESCAP. Economic and Social Survey of Asia and the Pacific. Bangkok, 2022–2023.
17. Akbarov, B., & Soliyev, J. “Eksport infratuzilmasini modernizatsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlari.” Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, №1, 2023
18. International Energy Agency (IEA). Energy Exports and Market Trends in Central Asia. Paris, 2022.
19. Djalilov, I. “O‘zbekistonning transport-logistika salohiyatini rivojlantirish strategiyalari.” Transport va kommunikatsiya jurnali, №3, 2021

